

TÜRKİYE’NİN ENFLASYON SORUNU: NEDENLERİ - ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Enflasyon sorununu çözmek için daha geniş bir bakış açısına ihtiyacımız var.

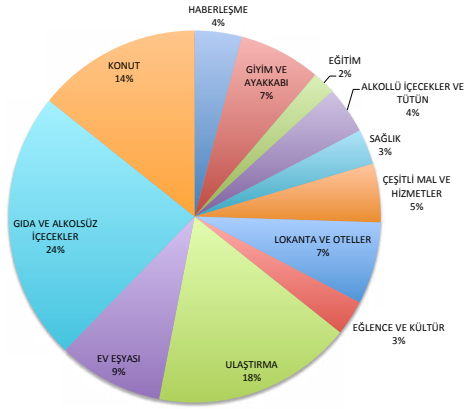
Doç. Dr. Bilgin BARI

Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

Enflasyonun ne olduğunu dair hepimizin bir fikri var. Enflasyon yaşayarak deneyimlediğimiz bir olgu. Sıklıkla hayat pahalılığı olarak da ifade ediyoruz. Bilhassa yüksek enflasyon dönemleri gerçekten de hayatın giderek pahalı hale geldiği, yani yaşam maliyetlerinin arttığı dönemler. Bu aynı zamanda reel gelirimizin ya da satın alma gücümüzün azaldığı bir süreç yaşıyoruz anlamına geliyor. Markete gittiğinizde aynı malları sepete atıyorsunuz ama her seferinde daha fazla ödeme yapıyorsunuz. Aracınızın deposu her seferinde daha yüksek bir fiyata doluyor. Konutunuzda ve iş yerinizde ısınma ve elektrik giderleriniz artıyor. Tüm bu artışlar karşısında elinize geçen gelir aynı oranda artmıyorsa (ki enflasyonist bir ekonomide böyle bir şey beklenmez) reel gelirin ve satın alma gücünüz düşmüş demektir. Peki nereden çıkıyor bu enflasyon, niye var? Öncelikle kısaca enflasyonu bir açıklayalım.

Teknik olarak biz iktisatçılar enflasyonu şöyle tanımlıyoruz: Bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak artması. Burada okuyucuları kavramlara biraz alıştıralım. Fiyatlar genel düzeyi ile ekonomide tüm mal ve hizmet fiyatlarını kastediyoruz. Elbette böyle bir ölçüm yapmamız pek de mümkün değil. Bunun yerine ülkenin resmi istatistik kurumu olan TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) belirlediği mal ve hizmet sepetinin toplam fiyatındaki değişimleri ölçer ve tüketici enflasyonu (TÜFE) olarak (manşet enflasyon da deriz) her ayın 3’ünde kamuoyuna açıklar. TÜFE için belirlenen bu sepetin içeriği ise tüketim kalıplarımız dikkate alınarak belirlenir ve güncellenir. Örneğin, gıda harcamalarımız hepimiz için en önemli harcamamızı ve bu nedenle endeks içerisinde en yüksek ağırlığa sahip.

“.....
Son iki yüzyıl boyunca artan dünya nüfusu ve hızla yükselen endüstrileşme beraberinde yeni sorunlara neden olmuştur.

Grafik 1. TÛFE sepetindeki harcama grupları ve ağırlıkları
(Kaynak: TÛİK)

Elbette herkesin yaşadığı enflasyon farklı olabilir ve enflasyona bağlı refah kaybı farklılaşabilir. Bu ortalama gelir düzeyinizin ne olduğuyula ve tüketim/harcama sepetinizde neler olduğuyula ilgili. Fakat enflasyonun ekonomide yaratacağı bozucu etkilerden tüm toplum önünde sonunda etkilenir. Ayrıca enflasyon düşük ve sabit gelirliiler üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle gelir dağılımının bozulmasına neden olur. Deyim yerindeyse yüksek enflasyon ortamında toplumun düşük gelir grubunda yaşayanlar sadece hayatta kalmak için harcama yapmaktadır. Sinemaya gitmez, tatile çıkmaz, dışarıda yemek yemez... Elbette sosyal refah açısından böyle bir durum kabul edilemez. Bu durum belirli bir süre sonra (yaşanan enflasyonun şiddetine göre) sektörler üzerinde bozucu etkilere neden olur. Hizmet sektörüne yönelik talep azalır ve bu sektörde faaliyet gösteren ticari işletmeler zor duruma düşer.

Enflasyonun temelde iki türü var ve ekonomideki dengesizliklerin sonucu gerçekleşiyor. Bunları arz (maliyet) ve talep enflasyonu olarak ayırıyoruz.

Enflasyon Nasıl Ortaya Çıkar?

Enflasyonun temelde iki türü var ve ekonomideki dengesizliklerin sonucu gerçekleşir. Bunları arz (maliyet) ve talep enflasyonu olarak ayırıyoruz. Arz kaynaklı enflasyon üretim maliyetlerindeki artıştan kaynaklanıyor. Ara malı ile doğal gaz ve elektrik gibi üretim girdilerindeki artışlar ya da finansman (faiz) maliyetindeki artışlar üreticiler tarafından fiyatlara yansıtılmak zorunda. Bu da önce üretici fiyatlarının (ÛFE) sonra da tüketici fiyatlarının (TÛFE) artmasına neden olur. Tabi bu maliyet artışları sürekli artarsa enflasyona yol açmaları da kaçınılmazdır. Burada hemen döviz kuru ile ilgili bir not düşelim: İthal ettiğimiz ara malı ve enerji mallarının fiyatlarının artmasında döviz kurunun artması da önemli bir etken. Bunu ilerleyen kısımlarda daha ayrıntılı ortaya koyacağız.

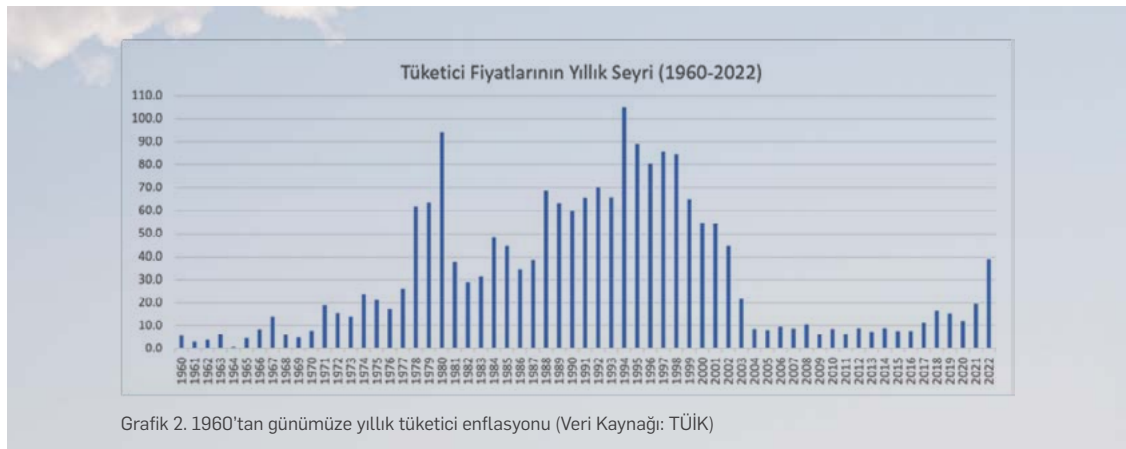
Talep enflasyonu ise ekonomideki toplam mal ve hizmet talebinin üretimden fazla olması durumunda yaşanır. Burada çıktı açığının pozitif olduğu bir durumu ifade ediyoruz. Size şöyle açıklayayım: Ekonominin mevcut bir üretim potansiyeli vardır. Eldeki işgücü, sermaye ve teknoloji ile ulaşılabilecek maksimum düzeydir bu. Gerçek manada bir büyüme bu potansiyelin artırılması ile ortaya çıkar ve bu öyle kolay gerçekleşmez. Yıllar lazım buna. Neden? Çünkü kafa yapımızın değişmesi gerekli. Yani eğitim, hukuk, Ar-Ge, teknoloji, kurumsal yapı birlikte değişecek ve ekonominin gelişmesinden zenginlik çıkacak. Bununla birlikte, toplam talebi canlandırıp kısa vadede bir üretim artışı sağlanabilir. Bunun için genellikle iktisat politikasının genişletici etkisine başvurulur. Burada iş genellikle merkez bankasına düşer. Para basarak ya da bankacılık sistemi üzerinden kaydı para yaratarak (kredi genişlemesi) talebin canlanması sağlanır. Böylece üretim artmaya başlar. Fakat bir süre sonra üretim talebi karşılayamayacağı için fiyatlar da artmaya başlar ve enflasyon ortaya çıkar. Bu bir iktisat kanunudur: Bir şeye yönelik talep fazla ise ve karşılanamıyorsa bu şeyin değeri her zaman artar. Bunu yurt içi enflasyonist etki olarak adlandırırız. Yine burada döviz kuru etkisine kısaca değinmeliyiz. Kur artınca tüketim sepetimizdeki ithal malların (telefon, beyaz eşya, otomobil...) fiyatları da artacağı için doğrudan bir enflasyonist etki ortaya çıkar.

Enflasyon Hikayemiz

Gördüğünüz gibi enflasyon şişeden çıkmıyor. Pek çok nedeni var. Bu nedenler de akşamdan sabaha çözülecek kadar basit değil. Enflasyonla mücadele etme zorunluluğu da buradan kaynaklanıyor. Merkez bankalarının ve iktisat politikasının önceliği de bu nedenle enflasyonu sorun olmaktan çıkarmak. Yani enflasyonu kararlarımızda dikkate almayacağımız, reel gelirimize zarar vermeyecek bir düzeye düşürmek ve bu düzeyde tutabilmek. Gündelik hayatımızda fiyat artışlarını konuşmadan günler, aylar geçirebiliyorsak böyle bir sorunun yok demektir. Bu durum fiyat istikrarı olarak adlandırılır ve yıllık %1.5-2.0 arası bir enflasyon oranını ifade eder. Bu oranı sağlamak önemli çünkü uzun vadede ekonominin büyümesi ve refahın artması için enflasyonun yarattığı belirsizliğin ve piyasa faizlerinin düşmesi gerekli. Ancak böyle bir ortamda yeni yatırımlar sayesinde istihdam ve büyüme sağlanabilir. Elbette sürdürülebilir büyüme için enflasyon gerekli koşul ama yeterli de değil. Bu bir uzun dönem hikayesi ve başka bir yazının konusu. Biz tekrar enflasyona dönelim ve şöyle bir geçmiş yad edelim. Bunun için Grafik 2'de 1960'dan bugüne yıllık enflasyon oranlarını sunuyorum size. Enflasyonun 70'lerden itibaren hayatımıza girdiğini ve sonrasında giderek önemli bir sorun olduğunu gösteriyor grafik (O dönemleri yaşayanlar şimdi derin bir ah çekecektir). Burada 1970-2000 arasına odaklanırsak şunu görürüz: 30 yıl boyunca yüksek enflasyonla yaşamak ekonomiye zarar verirken, bir enflasyonun olmadığı bir ortamın da hafızalarımızda yer etmediğini gösteriyor. Bu dönemi kısaca

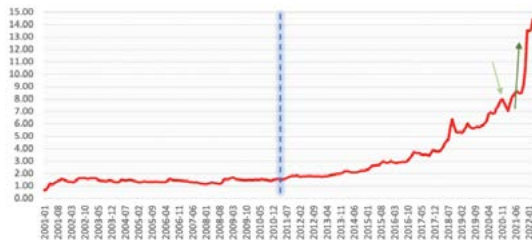
detaylandıracağım çünkü bugüne dair çıkaracağımız dersler var. Mesela, 70'lerin sonundaki yüksek enflasyon dönemi uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarındaki artıştan kaynaklı ve tüm dünya için enflasyonist bir dönem olarak tarihe geçti. 80'lerde döviz kurunun etkisini görmeye başlıyoruz çünkü paramız konvertibl hale geliyor, ithalat yasakları kalkıyor ve sermaye hareketleri serbestleşiyor. 90'larda ise yüksek enflasyon yaşadığımız bir on yıl var. Döviz kurundan kaynaklı etkilere bir de parasal genişleme eşlik ediyor. Nasıl bir parasal genişlemeydi bu? Kamunun bütçe disiplini kalmamıştır, bütçe açıkları artmaktadır. Bu açıklar için kamunun borçlanma araçlarını TCMB piyasadan satın almaktadır. Bu satın almayı da yeni para basarak yapmaktadır. Ve bir ekonomide mal az, para çoksa enflasyon coşar.

1999 yılında enflasyondaki kötü gidişe dur demek ve enflasyon canavarını yok etmek (o dönemin klasik iki popüler kavramıdır bunlar) için IMF ile birlikte yeni bir program uygulamaya başlanmıştı. Bu program döviz kuruna dayalı bir enflasyonla mücadele programıydı. Sabit döviz kuru çerçevesinde kur artışları önceden ilan ediliyor ve bu sayede kur-enflasyon döngüsünün kırılması amaçlanıyordu. Fakat programın 2000 Kasım'ında bankacılık sisteminin artan likidite talebiyle bağlantılı likidite kriziyle önce yara alması ve 2001 Şubat'ında yaşanan bir kur krizi kaynaklı sonlanmasıyla enflasyondaki kötü gidişe dur diyemedik. Döviz kuru dalgalanmaya bırakılmasıyla birlikte serbest döviz kuru rejiminde piyasa koşullarında (arz-talep) belirlenmeye başladı. O günden bu zamana döviz kurunun seyrini (Amerikan do-

ları / Türk lirası) Grafik 3'den takip edebiliriz. 2001 yılının Ocak ayında ortalama 0.67 TL (o zamanki karşılığı 670000 TL) olan kur, dalgalanmaya bırakılmasıyla 1.21 TL'de denge bulmuştu. Grafik 3'de döviz kurunun seyrini iki alt döneme ayırarak incelemek mümkün. Birinci alt dönem dalgalı kura geçişten 2011 başına kadarki dönem. Bu dönemde kur 1.50'ler civarında stabil bir seyir izliyor. İkinci dönemde ise 2011 Ocak ayından başlayan bir artış trendinin ortaya çıktığını görüyoruz. Burada da özellikle 2017 sonrası daha hızlı artan bir seyir söz konusu. En sert ve hızlı artış ise, malumunuz, son birkaç yıla ait. Döviz kurunda hareketlerin kaynağı döviz piyasasındaki arz-talep dinamikleri. Kurun sıçradığı dönemlerde ciddi bir döviz talebi ortaya çıkıyor ve kur üzerinde baskı yaratıyor. Burada yatırımcıların ve yerleşiklerin risk algısının artması belirleyici bir etken. Bu riskler siyasi ya da para politikası kaynaklı olarak ortaya çıkıyor. Örnek olarak, TCMB'nin politika faizi ile ilgili kararlarının yanlış sinyal etkisi verdiği durumlarda piyasanın tepkisini en fazla kur üzerinden seslendirdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla para politikasının etkin bir şekilde yürütülmesi önemli. Döviz kuru dengesini istikrarlı hale getirecek bir para politikasının olmaması yerli paranın değer kaybetmesine neden oluyor. Bunu dalgalı kur rejiminde en hızlı ve yüksek artışı yaşadığımız son dönem de teyit ediyor zaten. 2000 Kasım ayında göreve getirilen Naci Ağbal'ın politika faizini %19'a artırması ile artış trendindeki kırılmayı ve sonrasında görevden alınması ile düşürülen politika faizinin yarattığı etkileri Grafik 3'deki oklar gösteriyor.

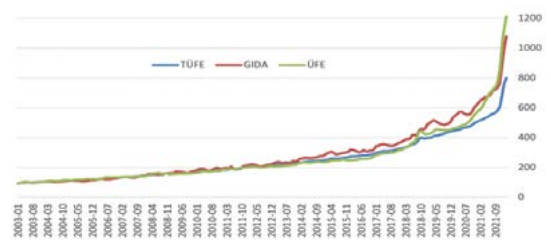
Döviz kurundaki piyasa hareketlerinin sert olmasının nedeni ise iç kaynak / tasarruf yetersizliği (cari işlemler açığı) yaşayan ekonomimizin dış kaynak kullanmak (borçlanmak) zorunda olması. Elbette bunun çözümü daha fazla kalıcı döviz girişi sağlamaktan geçiyor.

Grafik 3. USD / TL kurunun seyri (Veri Kaynağı: TCMB-EVDS)

Bunun gerisinde ise rekabetçi bir dış ticaret için yüksek katma değerli mal ve hizmetleri satabilmek yatıyor. Bunu da yapabilmemiz için planlı bir yapısal dönüşüme ihtiyaç var. Bununla birlikte, Grafik 3'nin ilk dönemi bize bir ders veriyor: Döviz kurunda istikrarı sağlamamız için doğru işler yapmamız yeterli. Kurdaki istikrar enflasyon üzerindeki kur kaynaklı baskının zayıflaması için de önemli çünkü. Grafik 2'de 2002 yılından itibaren düşmeye başlayan ve 2004 sonrasında tek hanelere düşen enflasyonun bu dönemdeki istikrarlı kur ile de ilişkisi var.

Grafik 4'ü son 20 yılda fiyatlardaki değişimin nasıl bir etki yarattığını göstermek açısından oluşturdum. Burada 3 temel enflasyon ölçüsü kullanıyorum. Bunlar tüketici fiyat endeksi, gıda fiyat endeksi ve üretici fiyat endeksi. TÜİK fiyat endekslerini ölçerken bir baz yılı belirler. Örneğin son baz yılı olan 2003 Ocak ayında bu üç endeks için hesaplandıkları sepet değerlerini 100 kabul ediyoruz. Bundan sonraki aylarda ve yıllarda bu sepetlerin değerleri de hesaplandıkları döneme göre değişiyor. Dolayısıyla grafik bize bir karşılaştırma imkanı veriyor. Grafik 2'de ilk dikkatimizi çeken gıda fiyatlarının genel fiyatlara oranla daha hızlı artması. Gıda fiyatlarının ağırlığının yüksek olması manşet enflasyonu da yukarı çekiyor. Bir diğer dikkat çeken durum ise son üç yılda üretici fiyatlarının tüketici fiyatlarından daha fazla artmış olması. Bu durum üretim maliyetlerindeki artışlara dikkat çekiyor. Burada bir karşılaştırma yapmak için düzey verileri nasıl kullandığımıza da bakalım. 2003 Ocak ayında 100 olan üretici fiyatlarının 2022 Şubatında 1210.60 olması üretici fiyatlarının son 20 yılda yaklaşık 12 kat arttığını gösteriyor. Benzer şekilde, gıda fiyatlarının da 1078.58 değerine ulaşması yaklaşık 11 kat artışa işaret ediyor. Bu dönemde TÜFE'nin 8 kat artması ortalama yaşam maliyetlerimizin ne kadar yükseldiğini gösteriyor.

Grafik 4. Enflasyonun Seyri (Veri Kaynağı: TCMB-EVDS)

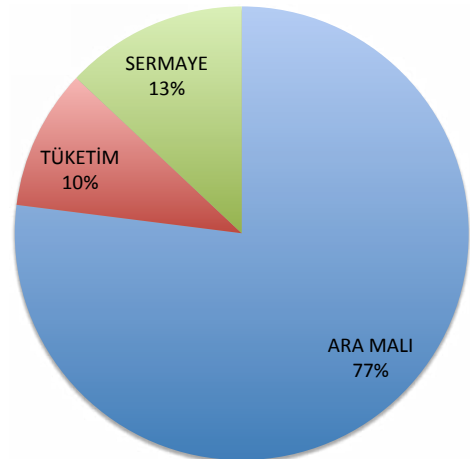

Döviz Kuru – Enflasyon İlişkisi

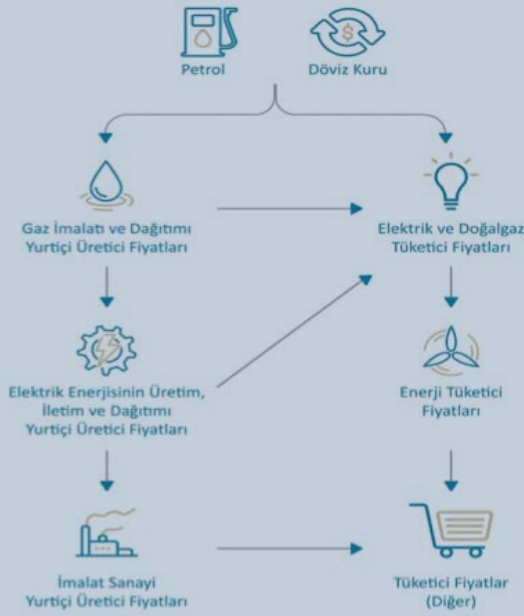
Fiyatlar genel düzeyinin bir kere artmasından ziyade sürekli artması enflasyonu yaratıyor dedik. Yoksa bir kerelik bir artışın kabul edilebilir iktisadi nedenleri olabilir. Oysa fiyatların sürekli artması ekonomide bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Bu sorun ne olabilir? Neden fiyatlar sürekli artmaktadır? Bunun cevabını net bir şekilde verebilmek için pek çok farklı nedenden bahsedebiliriz. Bu nedenler de dönemsel, iktisat politikası veya ekonominin yapısal özelliklerden kaynaklanıyor olabilir. Bizim için en önemli olandan başlayalım: Döviz kuru ve enflasyon ilişkisi. Döviz kurundaki yükselişlerin enflasyona neden olması, Türkiye ekonomisinin pek çok yapısal sorununun sonucu aslında. Demek ki burada çözüm bekleyen bazı problemler var. Bunları çözmedikçe ne zaman kur artışı yaşarsak arkasından enflasyon gelecek. Peki neden döviz kuru-enflasyon ilişkisi bu kadar güçlü? Bunun en önemli nedenlerinden birincisi, ara malı ve enerjide dışa olan bağımlılığımız. Üretmek için ithal etmek zorundayız. Bu durumda, döviz kurundaki artışlar girdi maliyetlerinin de artmasına neden oluyor. Artan maliyetlerin üretici fiyatlarına yansımalarıyla ilk etkiyi ÜFE endeksinde görüyoruz. İkinci etki ise üretici fiyatlarının tüketici fiyatlarına yansım-

Döviz kurundaki yükselişlerin enflasyona neden olması Türkiye ekonomisinin pek çok yapısal sorununun sonucu aslında.

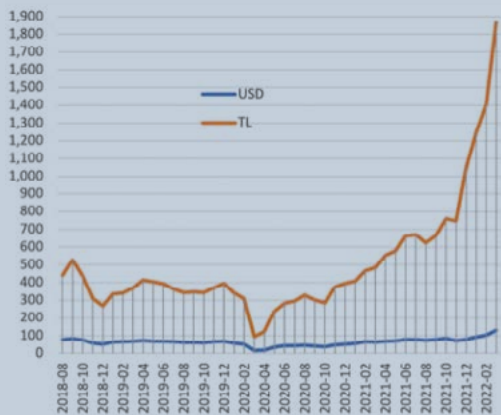
sıyla ortaya çıkıyor. Buradaki etkiler dolaylı etkiler olarak adlandırılır. Bir de kur artışının hızlıca tüketici fiyatlarına yansımaları ile ortaya çıkan doğrudan etkiler söz konusu. TÜFE sepeti içerisindeki ithal tüketim malları da var sonuçta. Grafik 5, ithalatımızın bileşenlerini gösteriyor. Görüldüğü gibi ithalatımızın çok büyük bir kısmı üretim yapmak için kullandığımız ara mallarından oluşuyor. Ara mallarının sektörel dağılımı ise farklılaşıyor. İmalat sanayi için sektör girdilerinde ithal ürünlerin oranı yaklaşık %20 iken, sektörün nihai kullanımında ithal ürünlerin oranı %33'ler civarında.

Grafik 5. İthalatın bileşenleri (2021 yılı ortalaması)

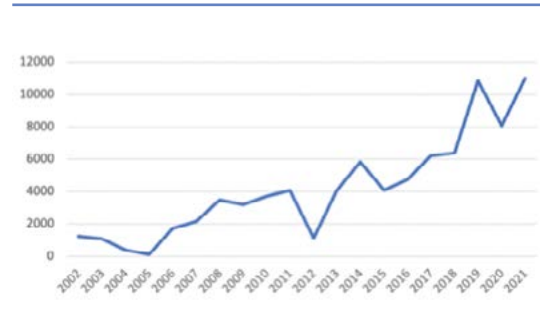
Şekil 1. Enerji fiyatlarının tüketici fiyatlarına geçişkenliği
(Kaynak: Ertuğ ve Özmen, tcmbblog.org)

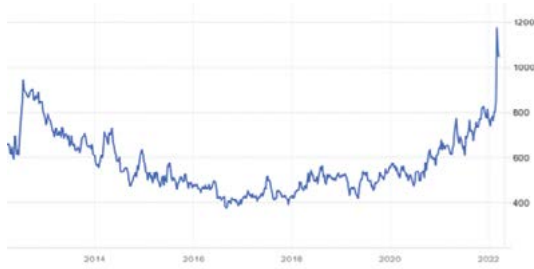
Grafik 6. Brent Ham Petrol fiyatlarının karşılaştırılması

Enerji maliyetlerindeki artışların üretim maliyetleri üzerindeki dolaylı etkisinin yanı sıra evimizdeki doğalgaz, elektrik ve arabamızın deposu üzerinden doğrudan bir fiyat artışı olarak da deneyimliyoruz. Şekil 1'de görülebileceği gibi, yurt içi enerji fiyatları hem uluslararası fiyatlardan (dolar bazında) hem de döviz kurundaki değişimlerden etkileniyor. Enerji fiyatlarının hem hanehalkının harcamaları hem de imalat sanayinin üretim maliyetleri üzerinde önemli bir payı var. Bu nedenle enerji fiyatlarının etkileri iki farklı kanaldan birleşik bir etki yaratıyor. Bu fiyatların bir kısmının kamu tarafından doğrudan belirlendiğini ya da vergiler yoluyla yönlendirildiğini de belirtelim. Ayrıca enerji fiyatları kamu tarafından sübvansede ediliyor. Grafik 6'da ise TL'deki değer kaybına bağlı olarak yurt içi fiyatların uluslararası fiyatlardan nasıl farklılaştığını görebiliriz. Uluslararası piyasalarda son bir yılda dolar bazında iki kata yakın artan brent tipi petrolün varil fiyatı, aynı zamanda kurdaki yükselişin de ilave etkisiyle yurt içi fiyatlarla 3.5 katı kadarlık bir artış yaşad.

Gıda enflasyonu ile ilgili olarak ekonomimizin bir başka yapısal sorunundan bahsedelim: Giderek azalan ve yurt içi tüketimi karşılayamayan tarımsal üretim. Gıda fiyatlarındaki yüksek artışın döviz kuruna bağlı olması da yurt içi üretim yetersizliği nedeniyle fiyatların yüksek olması da tarımsal üretimin azalması ile ilgili. Bu durumu tek bir örnek vererek açıklamak bile sorunu tanımlamak açısından yeterli. Grafik 7'de görüleceği üzere buğday ithalatımız 2012 yılından bu yana sürekli artıyor. Son 10 yılda neredeyse 6 katı kadar bir artış söz konusu.

Grafik 7. Buğday İthalatı (Milyon Ton) – Veri Kaynağı: TÜİK

Grafik 8. Buğday fiyatları (kile başına dolar cinsinden) –
Veri Kaynağı: tradingeconomics.com

Buğdayın uluslararası piyasa fiyatı ise bu son 10 yılda arza bağlı olarak dalgalanma gösterse de son yıllarda iklim koşullarındaki olumsuz etkiler nedeniyle artış trendine sahip. Son iki yılda fiyatlar iki katına çıkmış durumda.

Buğday en temel gıda ürünü olduğu için gıda enflasyonu ile ilgili olarak bize net bir fikir veriyor: Sürekli artan buğday ithalatı, dolar bazında artan uluslararası fiyatlar ve yükselen kur. Bu nedenle de daha yüksek bir yurt içi (TL) maliyete maruz kalıyoruz. Tüm bu etkilerin sonucu ise sürekli fiyat artışları yani enflasyon. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından yayınlanan gıda fiyatları endeksine (Grafik 9) göre bu artış trendi ne yazık ki tüm gıda fiyatları için geçerli bir durum ve gelecek için de benzer etkinin devamı söz konusu. Buna neden olan ise küresel ısınmaya bağlı çevresel felaketlerin tarımsal üretimi giderek daha fazla olumsuz etkilemesi.

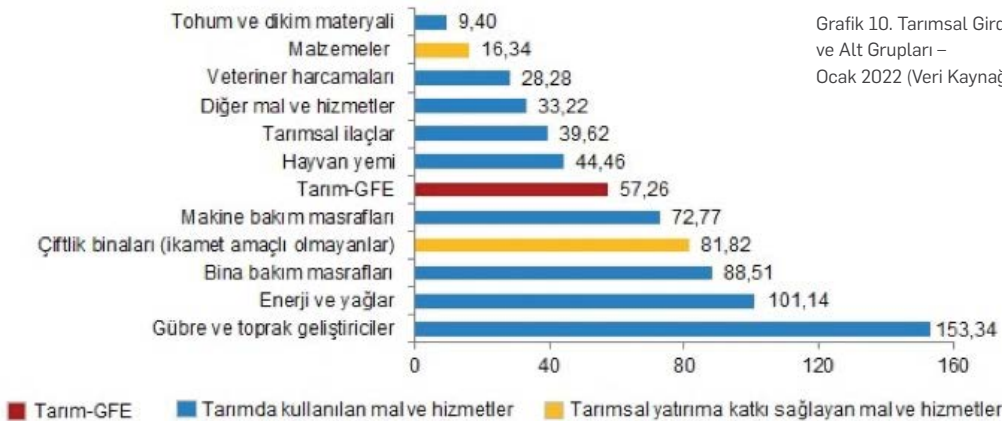
Diğer taraftan tarımdaki girdi maliyetlerinin yükselmesi de yine bize kur artışını işaret ediyor. Sanayi üretimindeki olduğu gibi tarımsal üretimde de dışa bağımlı bir üretim yapısı var.

Grafik 9. Gıda Fiyatları Endeksi

Grafik 10, tarımsal girdilerde 2021 yılındaki artışın %57.26 olduğunu gösteriyor. Üretimin verimli olması için gerekli olan gübre ve toprak geliştiriciler için bu artış %153 olarak gerçekleşmiş. Enerji ve yağların yıllık artışı ise %100. Bu durum üretim maliyetlerine bağlı olarak gıda fiyatlarında artışa neden oluyor. Gelir kaybına uğrayan üreticilerin sonraki dönemlerde tarımsal üretimden çekilmeleri ise azalan yurt içi üretime (artan ithalata) ve gıda enflasyonuna yol açıyor.

Burada özetle yapısal sorunlarımıza dikkat çekmek istedim. Çünkü sorunları net bir şekilde tanımlamadan doğru çözümler bulmamız pek olası değil. Bununla birlikte, sorunların çözümünün zaman alacağı da bir gerçek.

Grafik 10. Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi ve Alt Grupları –
Ocak 2022 (Veri Kaynağı: TÜİK)

Çözüm Ne?

Çözüm Şekil 2'de anlatmaya çalıştığım kısır döngüden ekonomiyi çıkaracak politikaları uygulamaktan geçiyor. Bu döngüde görüldüğü üzere her bir iktisadi sorun bir diğerinin nedeni. Fakat, sorunlardan birini çözdüğümüzde diğerini de çözmüş olmuyoruz. İşte tam da bu nedenle iktisat biliminin yol göstericiliğinde ekonomimizin mevcut koşullarını iyi analiz etmeliyiz. Her şeyde olduğu gibi yapıyı bozmak kolay, fakat tekrar iyileştirmek zaman alıyor. Bu nedenle iktisat politikasını istikrarı sağlayacak bir şekilde yürütmeli, orta ve uzun vadede ekonominin yapısını iyileştirecek yapısal reformlara odaklanmalıyız. Şunun tekrar altını çizelim: Bu döngüyü kırmadan düşük ve kalıcı bir enflasyona ulaşmak mümkün değil.

Şekil 2. Ekonominin kısır döngüsü

Bu yazıda özellikle enflasyon-döviz kuru ilişkisini açık bir şekilde ortaya koymaya çalıştım. Elbette döviz kuru enflasyonun tek belirleyicisi değil fakat enflasyon üzerinde önemli bir etkiye sahip. Bu ilişkinin neden bu kadar güçlü olduğunu döviz kuru ve ekonominin yapısal sorunları çerçevesinde kısaca açıkladım. O halde sorunun çözümünü iki açıdan ele almalıyız. Birincisi iktisat politikasının ne yaptığı/ne yapacağıyla ilgili. Şimdiye kadar yapılanlar nelerin yapılmaması gerektiğini de gösteriyor bir bakıma.

Fiyat istikrarını sağlamak Merkez Bankası'na

kanunen verilmiş bir görev. Bu nedenle enflasyonla mücadelenin baş aktörünün TCMB olması gerekli. Araştırmalar bağımsız merkez bankası ve fiyat istikrarı arasında güçlü bir ilişkinin varlığına dikkat çekiyor.

Enflasyonu düşürmek için öncelikle döviz kuru istikrarı sağlamamız gerektiği açık. Döviz kuru ekonominin mevcut üretim yapısı nedeniyle doğrudan ya da dolaylı olarak enflasyon yaratıyor, bunu biliyoruz. Kur artışlarının döviz borcu nedeniyle kamu ve özel kesimin bütçesi üzerinde olumsuz etkileri de var. Kur artışları her iki kesim için stok değerlerin (dövizle dayalı borçlar) artmasına, akım değerlerin (gelir-gider) bozulmasına neden oluyor. Bu tür durumlarda kamu vergi artırma yoluna giderken, özel kesim ilave fiyat artışı yapabilir. Bu da enflasyona katkı demek. Bunu yapmadıkları durumlarda ise tekrar borçlanmak zorunda kalarak finansal açıdan zarar görürler.

Döviz kuru – enflasyon ilişkisinde bize özgü bir durum var: Endeksleme davranışı. İktisadi birimler fiyatlama kararlarını verirken ithal girdileri düşük olsa bile kur artışına bağlı olarak fiyatlarında artışa gidebiliyorlar. Bunun arkasında yatan neden enflasyondan korunma güdüsü. Bu davranış kıran temel unsur ise enflasyon hedeflerine bağlı bir Merkez Bankası. Bu davranış aslında ekonomide artan dolarizasyonu da gösteriyor. Fiyatlama ve tasarruf kararlarımızda döviz kurunun önemli bir ağırlığı var.

Merkez Bankasının belirlediği politika faizinin düzeyi ve para politikasının etkin bir şekilde yürütülmesi yukarıdaki açıklamaya çalıştığımız nedenlerden dolayı önem kazanıyor. Politika faizi etkili bir şekilde kullanıldığında piyasa faizleri için de yol gösterici olur. Beklenen/gerçekleşen enflasyonun üzerinde belirlenen politika faizi reel olarak pozitif bir değere işaret ederek sermaye akımları için bir cazibe yaratır. Tabi bu bizimle aynı sınıfta yer alan ülkelerin faizleri ile oransal bir ilişkiye de sahip. Yani onlar faiz artırıncı bizim de artırmamız gerekli. Hatta tüm gelişmekte olan ülkeler bu nedenle rezerv paranın (Amerikan Dolarının) faizine göre de pozisyon almak zorunda. Burada şunu ifade edelim: Sermaye akımlarına olan ihtiyacımız toplam tasarruf açığımızın (cari açığımızın) yüksek olmasından kaynaklı.

Peki döviz ihtiyacını nasıl azaltabiliriz? Bunun için yüksek katma değerli üretime yönelmeliyiz. Ürettiklerimizi de dış pazarlara satmalıyız. Üretimin ithal girdiye olan bağımlılığını azaltarak bu malların teminini yurt içinden sağlamalıyız. Böyle bir üretim yapısı beraberinde büyüme sorununu potansiyel üretim düzeyimizi artırarak çözmemizi de sağlayacak. Kalıcı ve gelir artıran bir büyüme modeli, yıllardır içinde bulunduğumuz orta gelir tuzağından çıkışın ve refah artışının da çözümü bir bakıma.

Gelir düzeyimizin artması ve cari işlemler açığının azalması (ya da fazla vermesi) yurt içi toplam tasarruf düzeyimizin yükselmesine olumlu etki edecek. Düzgün bir iktisat politikasının katkısıyla döviz kurunda istikrarı sağlamak mümkün. Böylece kur artışı kaynaklı enflasyonist etki de yok olacak.

Enerjide ülkemizin yenilenebilir enerji kapasitesini kullanarak elektrik üretiminde bağımlılığı azaltacak bir dönüşüm mümkün. Gelecek yıllarda ekonominin her alanında yaşanacak yeşil dönüşüme de hazırlanmak zorundayız. Bunu bir fırsat olarak kullanabilir ve enerji sektöründe güçlü bir dönüşüm sağlayabiliriz. Böyle bir dönüşüm beraberinde enerji maliyetlerinin düşmesine ve fiyatlarda istikrarın sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Dünya nüfusunun hızla artması, tarım alanlarının giderek azalması ve küresel ısınmanın tarımsal üretimi olumsuz etkilemesi "gıda güvenliği" konusunu giderek önemli hale getiriyor. Gıda üretiminin kalitesi, uygun sağlık standartlarında üretim yapılması ve ürün arzı-

nın sürekliliğinin yanı sıra, yurt içi gıda fiyatlarının istikrarlı seyri gıda güvenliği kapsamında ele alınıyor. Günümüzde ülkelerin tarımsal ürünler anlamında yurt içi talebi karşılayacak bir arz sürekliliği sağlayabilmeleri ve tarımsal ürün piyasalarında düzenli bir üretim yapısı oluşturmaları giderek önemli hale geliyor. Bu kapsamda ülkemizde tarımsal üretimi, sanayi ile birlikte planlamamız gerekli. Tarımsal ekipman ve girdilerde dışa daha az bağımlı, teknoloji ve bilime dayalı yüksek verimli tarımsal üretim, işlenmiş gıdaya dönük sanayi sektörü bileşimi beraberinde yüksek tarımsal üretim, yurt içi üretime dayalı arz, rekabetçi tarım ve tarım kesiminde refah artışını da sağlayacaktır. Bu sayede işlenmiş ve işlenmemiş gıda fiyatlarında düşük ve istikrarlı bir ortam oluşacaktır.

Enflasyon düştüğünde piyasa faizlerinin de düştüğünü göreceğiz (ki bunu daha önce görmüştük). Bu sayede yatırımların finansman maliyetleri (faiz) düşecek. Burada önemli olan verimli olan yatırımları yönlendirecek bir politika. Bu sayede üretimde rekabetçiliği artırarak sürdürülebilir büyümeyi sağlayabiliriz.

Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarından kaynaklı hassasiyetleri ortadayken iktisat politikasına gereken önemi vermemiz gerektiği açık. Yanlış politika kararlarına ekonominin verdiği tepki sert oluyor ve semptom olarak enflasyon ortaya çıkıyor. Özetlemek gerekirse, ekonomimizin üretim yapısını güçlendirecek reformları planlı bir şekilde gerçekleştirir ve etkili bir iktisat politikası yürütürsek enflasyon sorun olmaktan çıkacaktır.

KAYNAKLAR

• Ertuğ, D. ve Özmen, M.U. (2020). Elektrik ve Doğalgaz Fiyat Artışlarının Tüketici Fiyatlarına Dolaylı Etkileri. Merkezin Güncesi. www.tcmblog.org